

Mate MARAS
Matica hrvatska, Zagreb

SROKOVNI RJEČNIK HRVATSKOGA JEZIKA

Srokovni rječnik hrvatskoga jezika jest rječnik u kojemu je jezično blago hrvatskoga jezika složeno po načelu sricanja. U njemu se riječi svrstavaju u natuknice prema podudarnosti od naglašenog vokala do kraja, tj. po načelu pravilnoga sroka; pritom se zanemaruju razlike u intonaciji i kvantiteti. Natuknice se razvrstavaju u dijelove rječnika prema broju slogova u sroku, te se dobivaju dijelovi s jednosložnim srokovima, đvosložnim srokovima, trosložnim srokovima itd. Unutar jednoga dijela natuknice se slažu abecedno; unutar jedne natuknice pojavnice se slažu abecedno; u kvazihomonimnim srokovima kratki akcenti i kratki vokali dolaze prije dugih, a silazna intonacija prije uzlazne. Pojavnice mogu biti promjenljive i nepromjenljive riječi. Za promjenljive je riječi osnovno pravilo da se imenice, pridjevi, zamjenice i brojevi unose u nominativu jednine, a glagoli u infinitivu; to pravilo ima mnogo dopuna i iznimaka. Od nepromjenljivih riječi prijedlozi, veznici, usklici i čestice ulaze u rječnik bez nedoumica; među prilozima navode se sraslice i popriloženi pridjevi. Na kraju svake natuknice upućuje se na "srodne" natuknice u kojima se fleksijom promjenljivih riječi može načiniti predloženi srok, te na natuknice s raznonglasnim srokom.

1. DEFINICIJA. Srokovni rječnik ili rimarij hrvatskoga jezika je rječnik u kojemu je jezično blago hrvatskoga jezika složeno po načelu sricanja ili rimovanja. Kaže se da se riječi sriču¹ ako se podudaraju u nekim završnim glasovima. Ili, malo slobodnije: rimuju se² one riječi u kojima ima dovoljan broj elemenata koji slično zvuče.

¹ *Sricanje* je zajednička glagolska imenica dvaju glagola: sricati i sricati se. Prvo, *sricati* znači: čitati slovo po slovo, ili možda slog po slog ili u najboljem slučaju riječ po riječ, ali opet samo čitati tekst, i to prilično traljavo čitati, odnosno: slovkatii, ili slogovati, ili pak rječkatii. Drugo, *sricati* također znači praviti srokovne, nizati slikove, slagati rime; dakle isto što i slikovati, rimovati. Treće, *sricati se* znači biti suzvučan, činiti srok, slikovati se, rimovati se; odnosno, tiče se to dviju ili više riječi, koje se međusobno rimuju, slikuju, sriču.

² Radi usporedbe navest ćemo enciklopedijske definicije rime na tri europska jezika.

Rima: Consonanza per identità di suono di due o più parole dalla vocale accentata alla fine. (*Vocabolario della lingua italiana* di Nicola Zingarelli, Bologna ¹¹1983.) Prijevod: »Suzvučnost po istovjetnosti zvuka dviju ili više riječi od naglašenoga samoglasnika do kraja.«

2. KRITERIJ. U ovom se rječniku riječi svrstavaju prema podudarnosti od naglašenog vokala do kraja riječi, tj. po načelu *potpunoga ili punoga sroka*; pritom se zanemaruju razlike u naglasnoj intonaciji i kvantiteti. Jer *potpunim ili punim srokom* držimo »dostatni ili dovoljni srok, obični srok, točni srok; srok u kojemu se podudaraju svi glasovi, počinjući od posljednjega naglašenoga samoglasnika; takav u kojemu se sriču naglašeni vokali i svi glasovi poslije njih«. ³ To znači: podudaraju se ne samo *péta – rakéta – etikéta – apologéta*, nego se podudaraju i *grijati – obrijati – isprebjati*, a podudaraju se i *plagijāt – unijat*, odnosno *stvõre* (vok. jedn.) – *õrē* (prezent) – *mõre – švõrē* (gen. jedn.) – *agõre* (nom. mn.) – *zbõrē* (prezent) – *zoospõre – zgõrē* (prilog, reg.). Zato *potpuni ili puni srok* valja razlikovati od *pravilnoga i pravoga sroka* gdje se riječi moraju podudarati u svim konsonantima te u intonaciji i kvantiteti vokala. ⁴

3. PODJELA GRAĐE. Rječnička je građa razdijeljena na dijelove po broju podudarnih slogova; dijelovi su sastavljeni od natuknica tj. od naznačenih sroкова; natuknice se sastoje od pojavnica koje se međusobno rimuju i od pridruženih referencija.

3.1. To znači da će se u prvom dijelu rječnika nalaziti riječi koje se podudaraju u završnom slogu, tzv. *jednosložni* ili jednoslogi srokovni, monosilapske ili monosilabične rime, muški srok (prema nekim razdiobama, jer se u nekim drugim razdiobama muškim srokom naziva srok u kojemu je posljednji glas koji se čuje vokal⁵): *ät – rät – vrät – brät*. Dakako, tu imamo samo jednosložne riječi, ali to isključivo pravo jednosložnih riječi na jednosložne srokovne u hrvatskom jeziku prilično je uzdržano, jer postoji snažna tendencija u govornoj praksi da se među mo-

Rhyme; identity in sound of some part, esp. of the end, of words or lines of verse. (*Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, New York 1989.) Prijevod: »Istovjetnost u zvuku nekog dijela, osobito svršetka, riječi ili stihova u poeziji.«

Rime. Retour du même son à la fin de deux ou plusieurs vers. (*Larousse classique*, Paris 1957.) Prijevod: »Ponavljanje istoga zvuka na svršetku dvaju ili više stihova.«

3 Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, II svezak, Zagreb 1969., str. 485-495.

4 Pravilan srok jest »potpuno točan, korektan srok; takav u kojemu se točno podudaraju u položaju iza posljednjega naglašenoga samoglasnika do kraja stiha ne samo svi glasovi, već i vrst naglasaka na samoglasniku i sve dužine i kratkoće samoglasnika koji slijede iza njega«. U tom smislu iznenađuje primjer u kojem se ne podudaraju ni neke kvazihomonimne rime oblika *gõre*: homonimno se ovdje ipak podudaraju u pravilnom sroku imenica *gõre* (nom. mn.) i prilog *gõre* (na vrhu), te glagol *gõrē* (u značenju: plamte u ognju) i imenica *gõrē* (gen. jedn.), ali se tako ne podudara *gõrē* (komp. od *zlo*) ni s jednom od tih riječi. Slično se definira i pravi srok: »srok, stih ili rima u užem (u pravom) smislu riječi; završni srok, finalna rima koja je uz to i strogo pravilna, točna...« Kad bismo se vjerno držali tih definicija, naš bi srokovni rječnik bio vrlo tanak. (Usp. Simeon, op. cit.)

5 U citiranom rječniku Larousse, str. 1040, nalazi se ovakva definicija: »*Rimes masculines*, rimes dont les mots se terminent par un son plein, sans e muet, comme *actif*, *crainctif*.«

nosilapske rime uvrste i ovakve mogućosti: *kvânt — optânt — protestânt — reprezentânt — domicilijânt — ekstramanipulânt!*

3. 2. Nakon toga slijede dvosložne ili dvosloge ili disilapske ili disilabične rime; one se još nazivlju ženskim rimama, premda i tu ima različitih pristupa. (Prema francuskoj razdiobi, ženska je rima ona u kojoj je posljednji čujni glas konsonant;⁶ međutim, tu već valja napomenuti da je takva razdioba uvjetovana naglasnim osobinama francuskoga jezika!) Imamo i ovakvu tvrdnju: »U jezicima pak s jačinskim naglaskom rima se zove muška ili ženska prema tome da li zahvaća naglašen ili nenaglašen slog.«⁷ Ali i dalje: »To nije točno: u jezicima s jačinskim naglaskom glavni rimovani slog svagda je naglašen, ali u muškom sroku taj je slog posljednji, dok u ženskom iza njega slijedi još nenaglašeni...«.⁸ U hrvatskoj se narodnoj poeziji, a i u hrvatskih se pjesnika najčešće susreću upravo dvosložne rime; navest ćemo jednu od najotrcanijih: *sûnce — vrhûnce*. Ako se uzme u obzir da se u ovom rječniku zanemaruju razlike u kvantiteti i intonaciji, pa se zbog toga mogu rimovati primjerice *grûpa* (nom. jedn.) i *klûpâ* (gen. mn.), dobiva se osam različitih slučajeva iako bi se po strogim kriterijima samo jedan od njih mogao smatrati pravilnim srokom.

3. 3. Slijedi novi dio rječnika pod naslovom *Trosložni srokovi*, gdje će se naći riječi koje imaju naglasak na trećem slogu od kraja; i takvi srokovi u literaturi nose različite nazive: trisilapske rime, troslogi srok, daktilski srok, zatim vrlo učeno proparoksitonski srok;⁹ a u hrvatskoj se poetici još upotrebljava izraz *dječji srok*, valjda zato da se nekako dopuni već uspostavljeni odnos muških i ženskih rima. Trosložni se srokovi rijetko rabe, rjeđe nego što to omogućuje njihova učestalost među riječima. Tome zaziranju od trosložnih srokova nije lako naći uzrok. Činjenica je da ih je razmjerno lako stvarati u gramatičkim oblicima, bilo u tvorbi riječi, bilo u fleksijama. Spomenimo izlizani par *očîma — pòčîmâ*; a glasovito je ono Matoševo: *snîvajû — plîvajû — skrîvajû — bîvajû*, te *strânama — grânama — rânama — vrânama*¹⁰ itd. Posebno bi pritom valjalo istražiti kakav utjecaj imaju tzv. lažni ili prividni srokovi tj. »daktilske riječi koje se sluhom osjećaju kao srokovi i onda kada se glasovno uopće ne podudaraju«,¹¹ npr.: *I biti slab i nemoćan, / i sam bez igdje ikoga, / i nemiran, i oćajan*.¹²

3. 4. Naravnim slijedom sada dolaze četverosložne rime: *lažljivica — bojažljivica; četimice — letimice*.

⁶ Isto. »*Rimes feminines*, dont les mots se terminent par une syllabe muette, comme *lête* et *fête*, appellent et renouvellent.

⁷ Simeon, op. cit.

⁸ Isto.

⁹ Usp. isto.

¹⁰ Antun Gustav Matoš, *Jesenje veče*, u: N. Miličević i A. Šoljan, *Antologija hrvatske poezije*, Zagreb 1966, str. 305.

¹¹ Simeon, op. cit.

¹² Tin Ujević, *Svakidašnja jadikovka. Sabrana djela*, Svezak prvi, Zagreb 1963, str. 35.

3.5. Ima i peterosložnih rima, više nego što bi se očekivalo: *učiteljica* – *mučiteljica* – *oporučiteljica*; *braniteljica* – *hraniteljica* – *utamaniteljica*. I njihova je sudbina u dobroj mjeri neizvjesna, jer se u govornoj praksi akcent seli na treći slog od kraja, pa se sve više čuju ovakvi izgovori tih riječi: *učiteljica* i *utamanitèljica*, kao *prijateljica*.

3.6. Šesterosložni su srokovi vrlo rijetki, iako imamo podosta riječi kojima je naglasak na šestom slogu od kraja: *òskorušovača*, *èksperimentālan*, *hàrambašovati*. Međutim, posegnuvši za produžetkom peterosložnih, možemo slobodno reći da su ovo šesterosložni srokovi: *učiteljčica* – *mučiteljčica* – *oporučiteljčica*. Nakon toga slijedi glatko i ovo: *učiteljčicama* – *mučiteljčicama* – *oporučiteljčicama*, a to je već sedmerosložna rima!

3.7. Srokovi sa šest i više slogova mogu se dobiti u glagolskim oblicima, napose u 2. i 3. licu jednine aorista gdje u pravilu nalazimo kratkosilazni naglasak na prvom slogu. Tako od glagola *nacionalizirati* imamo *nācionalizirā*, te mu odmah dodajmo rimu *rācionalizirā*, a to je sedmerosložni par. Evo primjera i za osmerosložne rime: *dēnacionalizirā* – *rēnacionalizirā*.¹³

3.8. Poseban slučaj čine neke imenice s uzlaznim naglaskom koji se u vokativu također preseljava na prvi slog, pa se povećava broj slogova u eventualnim rima: *slobòda* – *slòbodo*, *veleposlānik* – *vèleposlaniče*, *državotvórac* – *dřžavotvòrče*, *Sjevernoamerikānac* – *Sjèvernoamerikānče*.

3.9. Kad bi u hrvatskom jeziku postojali i poluvokali, bile bi moguće i jednoipolsložne rime, dvoipolsložne rime itd. Poslušajmo riječi *firtl*, *girtl*, *mirtl*. Koliko se slogova čuje? Jedan ili dva? Ili možda jedan i pol slog?! Ili slično tome: *bicikl*, *fascikl*. Koliko se slogova čuje? Dva, tri, ili nešto između dva i tri?! (to je s riječima *nóbl*, *pajācl*, *púdl*, *bòfl*, *krígl*, *míhl*, *mirākl*, *šrāml*, *štēmpl*, *fāsl*, *pūšl*, *muškātl*, *trāvl*, *pājzl*?) Ovamo pripadaju i riječi *krāgn*, *bógn*, *jākn*. Dakle, jesu li *l* i *n* slogotvorni? Razmotrimo slučaj s naglasnoga gledišta. Uzlazna se intonacija dobiva kad se silazni naglasak seli prema početku riječi, jer taj silazni naglasak smije stajati samo na prvom slogu. To znači da kratkouzlazni akcent u riječi *bicikl* i dugouzlazni akcent u riječi *krāgn* zahtijevaju vokalni nastavak riječi iza sebe da bi se ta uzlazna intonacija nekako smirila, da ne ostane visjeti u zraku. Zato smo razmišljali da bi se možda mogle u srokovniku otvoriti i rubrike za takve riječi, pa ih nanizati u tzv. prijelaznim dijelovima rječnika pod naslovima *Jednoipolsložni srokovi*, *Dvoipolsložni srokovi* itd.¹⁴ Ali od toga smo odustali, smatrajući takve konsonante slogotvornim.

¹³ Od tih se osmerosložnih rima može sklepati i prigodna pjesmica u osmercu: *Vrag ne daje vlasti mira: / denacionalizira. / renacionalizira... / Vrlo čudna uvertira!*

¹⁴ Moguće su i "polsložne" rime! One se sastoje od samo jednoga suglasnika. Ante Stamač napisao je pjesmu *Što li je rekao povijesni vjetar?* u kojoj su kao samostalne riječi uporabljene rime *pf. ff. f* (Ante Stamač. *Grada za portret pisca*. Priredio Zdravko Zima. Izdala Zagrebačka slavistička škola, Zagreb 1992.).

4. LEKSIKOGRAFSKI POREDAK dosljedno je proveden u cijelom rječniku.

4.1. Dijelovi rječnika nižu se od manjega broja slogova prema većem: jedno-složni srokovni, dvosložni srokovni itd.

4.2. Unutar jednoga dijela, natuknice se slažu abecedno: *-ana, -anca, -ane, -anet*.

4.3. Unutar jedne natuknice, pojavnice se slažu abecedno: *angína, bjelina, psína, strína*. Ako su pojavnice kvazihomonimne, kratki akcenti i kratki vokali dolaze prije dugih, a silazna intonacija prije uzlazne: *päs, päs; göre, görē; cřvën, cřven*. Homonimi se navode onoliko puta koliko imaju različitih značenja: *räniti* (ozlijediti), *räniti* (ustati uzoru).

5. REFERENCIJE. Na kraju svake natuknice upućuje se: (a) na "srodne" natuknice u kojima se fleksijom promjenljivih riječi može načiniti predloženi srok; (b) na eventualne natuknice koje daju tražene srokovne kad se spoje s proklitikom ili enklitikom; (c) na natuknice s raznonaglasnim srokom. Možda bi se čitatelji još mogli uputiti i na neke natuknice s nečistim srokom itd.

Npr. natuknica *-ira*: *alíra, autogravíra, bîra, brošíra, đalra, đira, đíra, efíra, fíra, fotogravíra, gîra, gravíra, heliogravíra, híra, kupíra, lektíra, líra, líra, maníra, mîra, míra, mortíra, porlíra, rapíra, satíra, stihíra, šíra, šmíra, špíra, uvertíra, zaíra, zíra, žmíra*.

(a) Ovdje će doći referencije prema drugim natuknicama od kojih se deklinacijom ili konjugacijom može dobiti srok *-ira*:

v. *-ír*. Ako se pogleda ova natuknica, u njoj će se naći *bír, bîr, ċír, ċîr, ċír, ĥír, kîr, kvîr, mîr, mîr, mûr, pîr, pîr, sîr, šćír, šîr, šmîr, štîr, tír, vîr, Vîr, zbîr, žbîr, žír*. Sve su to pretežno imenice muškoga roda koje u genitivu, a kadšto i u akuzativu imaju nastavak *-a*, odnosno tvore rimu *-ira*.

Zatim će doći referencija v. *-irati*: *abecedírati, abonírati, adaptírati, administrírati, (...) žirírati, žmírati, žonglírati*. Dobili smo nevjerojatno velik broj mogućih rima, ali rijetke se među njima mogu uporabiti, jer se samo nekoliko domaćih glagola može spregnuti kako nam odgovara: *bírati — bîrā* (prezent i aorist), isto tako *đírati — đírā, spírati — spírā, svírati — svírā*. Ipak, s obzirom na vjerojatan razvoj akcentuacije, može se pretpostaviti da će te tuđice dobiti ovakav naglasak u prezentu: *katalogizírati — katalogizírā, sistematizírati — sistematizírā*, itd. Uostalom, za aorist već imamo pored uobičajenijega *katalogizírah — kätalogizírā* i rjeđi oblik *katalogizírah — katalogizíra*.

Potom slijedi natuknica *-iro* s riječima *kruzeíro, míro, respíro*, koje u deklinaciji dobivaju promatranu rimu *-ira*.

(b) Trebat će uzeti u obzir i preskakanje akcenta na proklitiku, koliko god je to sve rjeđa pojava u praksi. Tako bi se ispod natuknica *-adan, -alan, -astan*, gdje se nižu rimovane riječi:

brādan, durmādan, džamādan, džemādan, gādan, glādan, hlādan, jādan, jādan, rādan, ramādan, sklādan, slādan, smrādan, strādan, svlādān, zādān;

bālan, čālan, gālan, hālan, hvālan, jālan, jālan, kālan, kālān, mālan, stālan, žālan;

čâstan, lâstan, mâstan, nâstan, slâstan, strâstan, vâstan, vlâstan, vlâstan, vlâstan
— moralo naputiti na natuknicu *-an*, gdje se nižu riječi:

bân, brân, brân, člân, dâ, dâ, dlân, džân, fân, Frân, gnân, grân, hân, hmân, Jân, kân, klân, klân, krân, lân, mân, pân, Pân, pjân, plân, prân, rân, sân, sân, sjân, slân, slân, sprân, stân, strân, šân, škljân, špân, tâ, tkân, vân, vân, vrân, vrân, zbrân, zdân, znân, zvân, žbân, žgân;

od nekih navedenih riječi mogu se s prijedlozima *za i na*, pa i veznicima *a, da*, napraviti zadane rime *-adan, -alan, -astan: nâ dâ, zâ dâ* itd., *nâ lan, zâ lan* itd., *nâ stân, zâ stân*, itd.

Slična je stvar s negacijom *ne* ispred glagola.

(c) Posebno je korisno upućivanje na natuknice s raznonaglasnim srokom. Ispod natuknice *-ina* (s rimama *psîna, violîna, strîna* itd.), treba još dopisati: v. *-ebotina, -ečevina, -egovina, -ekotina* itd., jer se s riječima pod spomenutim natuknicama mogu prilično dobro sročiti: *grèbotina, mljèčevina, bègovina, posjèkotina*.

6. POJAVNICE su riječi koje izravno ulaze u srokovni rječnik.

6.1. Promjenljive riječi: osnovno je pravilo da se imenice, pridjevi, većina zamjenica i neki brojevi unose u nominativu jednine, te glagoli u infinitivu; to pravilo ima mnogo dopuna i iznimaka.

6.2. Nepromjenljive riječi: prijedlozi, veznici, usklici i čestice ulaze u rječnik bez nedoumica; među priložima navode se sraslice i popriloženi pridjevi.

6.3. Složenice koje se nisu srasle, koje su zadržale crticu između sastavnih dijelova, neće se unijeti u srokovnik; kad bi se unosile, računao bi se samo drugi dio, a taj će se dio ionako naći na tome istome mjestu.

6.4. Mnogi nepravilni oblici koji se pojavljuju pri sklonidbi i sprezanju navest će se kao posebne pojavnice. Takve će pojavnice biti obilježene zvjezdicom; najviše će ih biti u dijelu koji nosi naslov *Jednosložni srokovni*.

6.5. Riječi koje se ni s čim ne sriču također će ući u srokovnik, bilo kao građa za "nepravilne" rime, bilo kao natuknice za neke buduće, još neotkrivene ili nena-stale rime, bilo pak kao obavijest čitateljima da je posrijedi srokovni singularitet.

A RHYMING DICTIONARY OF THE CROATIAN LANGUAGE

Summary

The paper offers a model of basic rules for a rhyming dictionary in which the thesaurus should be reordered according to the correspondence of word endings, starting from the stressed vowel, without distinction of quality or quantity of vowels.